

УДК 340.1(477)

О.М. СІВАШ, канд. юрид. наук, доц., Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ІДЕЯ СУВЕРЕНІТЕТУ В МОДЕЛЯХ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ (ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Ключові слова: суверенітет, незалежність, державність, федералізм

Сучасна Україна переживає надзвичайно складний період власного становлення, коли потрібно здійснювати широкомасштабні реформи, формуючи дієвий механізм державної влади, рухаючись у напрямку обраного зовнішньополітичного курсу. Перетворення держави відбувається на тлі глибоких соціально-економічних проблем помножених на агресію з боку сусідньої держави. В сучасній Росії від політичних діячів лунають думки, що начебто української нації і культури ніколи не існувало, виникають сумніви в доречності існування України як суверенної держави; сусідня держава прагне воскресити Малоросію. Дивлячись на сучасну Україну, напрошуються паралелі з Україною початку ХХ ст. Тоді на хвилі визвольних прагнень політичні діячі, що опинились в гушці подій звертались до аналізу правових підвалин взаємин України і Росії та пропонували своє бачення майбутнього України. Відповідно ці ідеї є надзвичайно цікавими. Тому мета роботи полягає в аналізі двох основних моделей українського державотворення початку ХХ ст. і ідеї суверенітету, що лежалав їх основі.

Період кінця ХІХ – початку ХХ ст. супроводжувався надзвичайними внутрішніми потрясіннями, що стали доленосними як для Російської імперії, так і для України, що входила до її складу. Як зазначав Д. Дорошенко, «початок ХХ століття в діях Росії позначився дуже скорим зростом політичного визвольного руху. Російський абсолютизм під натиском громадської думки і під впливом

свого внутрішнього розкладу здав помалу свої позиції, і навіть українство, яке завжди в очах російського уряду було предметом особливо пильного догляду, фактично діставало деякі полегші. ...Російський уряд починає помічати, що українство перестало вже бути вузькою літературною або політичною течією й виходить уже на ширшу арену громадського життя» [1, с.319]. Проблема існування України в межах Російської імперії виходила на новий рівень. М. Грушевський так писав про ті часи: «Останні події – революція й визволення України, упадок Романових і старого правління руба поставили питання про юридичний, правно-державний характер відносин України до Росії – з тим і про їх початок, себто об'єднання України з Москвою за Богдана Хмельницького» [2, с.53].

Тоді, в складних умовах розпаду Російської імперії виникла необхідність пошуку правового підґрунтя процесу національного державотворення. Саме політичні діячі були змушені шукати теорії, що як з міжнародно-правової, так і з державно-правової точки зору обґрунтовували правомірність розбудови національної держави.

Повертаючись у глиб історії, варто пригадати, що тісний зв'язок між Україною і Росією починається з ХVІІ ст. Як писала історик Н. Полонська-Василенко, «з середини ХVІІ ст. Україна потрапляє в орбіту Москви, і тоді починається вперта боротьба між Україною і Москвою. Боротьбу веде Москва різними засобами, різною зброєю на всіх ділянках політичного та культурного життя, але має завжди ту саме мету: підкорити Україну, позбавити її властивих їй прикмет, звичаїв, законів, знівелювати й засимілювати її так, щоб навіть імені України не залишилося... Поступово, рік за роком, обмежувалась суверенність Української держави, а далі – її автономія» [3, с.233]. У ХІХ ст. почала зникати сама назва України, що була офіційно змінена спочатку на «Малороссія», а потім на «Юго-Западный край» та «Южнорусские губернии». Однак кінець ХІХ ст. – це доба підготовки українських сил до боротьби за незалеж-

ність. У цих вкрай несприятливих умовах національна свідомість збереглася, але ідеї національного відродження отримали шанс здійснитися лише у ХХ ст.

На тлі кризи російського абсолютизму відбувалося швидке зростання визвольного руху, який надалі буде набирати потужні «оберти». Він набував в Україні різних форм, визначалися шляхи політичного розвитку українства, формулювалися ідейно-теоретичні засади боротьби за національну самодостатність, суверенність. Як зазначають деякі вчені, революційне піднесення в європейських країнах і самодержавній Росії викликало до життя цілу плеяду речників української ідеї в її націоналістичній формі [4, с.19].

Звернемося до ідейно-теоретичних засад найбільш впливових політичних організацій, що були складовими національного руху і громадсько-політичних діячів, що виступали з національною ідеєю. І хоча змістовним стрижнем цієї ідеї були державність і свобода, але у кожного вони наповнювалися певним конкретним змістом. Борці за національну ідею різнилися в розумінні майбутнього статусу України, а це питання безумовно пов'язане з проблемою суверенітету. Саме відсутність розвинутих національних вчень про державний суверенітет змушувало громадсько-політичних діячів формулювати власне бачення ідеї суверенітету, аргументуючи вибір моделі державотворення.

Можна говорити про два основних погляди на майбутнє України, що чітко намітилися на початку ХХ ст. [5, с.3–4]. Згідно з ними вже тоді сформувалися напрями конституційно-правової думки: перший – націонал-державний, розвинений у східній Україні М.І. Міхновським, а в західній І. Франко; другий – народницько-федеративний (мав своїм джерелом теорію федералізму М. Драгоманова [6, с.108]), видним речником якого був М.С. Грушевський.

Харківський адвокат Микола Іванович Міхновський був «першим, хто відкрито заявив про колоніальний статус України у складі Російської імперії та право її народу на самовизначення. 1900 року він виголосив промову

«Самостійна Україна». У тому ж році промова була надрукована у Львові. У ній проблеми взаємовідносин України і Росії вперше в новітній історії розглядалися з позицій державності.

Українська ідея у викладенні Міхновського полягала саме у визволенні нації і її незалежності. Завдяки цій промові автор посів визначне місце на українській політичній арені. І хоча в роботі не було стратегії досягнення омріяної незалежності, заслуга автора полягала вже в самій постановці питання в такій формі. При цьому, що вкрай важливо і надзвичайно цікаво, М. Міхновський підвів правове підґрунтя прагненням незалежності, яке «збудував», спираючись на норми міжнародного права і вміло апелюючи до концепції суверенітету. Так оцінив цю промову сучасник М. Міхновського: «Від часу, коли появились уперве рукописні поеми Шевченка, розсипавшись по Україні, огнем запалювали серця для здвигнення поневоленого народу на політичну та суспільну волю, від того часу аж по нинішній день не було серед української суспільності в Росії нічого, щоб сю ідею незалежності України подало так рішучо, ясно і горячо, як отся брошурка» [7, с.61].

Кінець ХІХ ст. М. Міхновський характеризував як «новий зворот в історії людськості», оскільки це час повстання зневолених націй проти націй гнобителів. «Ми визнаємо, – писав він, – що наш нарід теж перебуває у становищі заробованої нації» [7, с.62]. Він досить категорично заявляв: «Коли справедливо, що кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче вилитися у форму незалежної, самостійної держави; коли справедливо, що тільки держава одноплемінного національного змісту може дати своїм членам не чим не обмежану змогу всестороннього розвитку духовного і осягнення найліпшого гаразду; коли справедливо, що пишній розцвіт індивідуальності є метою, – тоді стане зовсім зрозумілим, що державна самостійність є головною умовою існування нації, а державна незалежність є національним ідеалом в сфері межинаціональних відносин» [7, с.62]. Автор дуже емоційно описує утиски україн-

ців в Російській імперії. «Яким правом, – запитує він, – російське царське правительство поводить з нами на нашій власній території, наче з своїми рабами?.. На підставі якого права на всіх урядах нашої країни урядовцями призначено виключно росіян (москалів) або змоскалізованих ренегатів? ...І нарешті найголовніше, чи має право царське правительство взагалі видавати для нас закони, універсали та адміністративні засади?» [7, с.63]. Цікаво, що, відповідаючи на це питання, він звертається до аналізу правових підвалин відносин України і Росії. «Чи становище царського правительства відносно нас єсть становище права, – задається питанням М. Міхновський, – чи тільки сили, насилля?» [7, с.63]. Для відповіді на це питання автор звертається до Переяславської угоди. Він пише, що Україна за власної волі прийшла до «політичної унії з московською державою». Це, пише М. Міхновський, «на думку наших неприхильників, забороняє нам нарікати на несправедливість того, що нам діється, бо ми ніби самі того хотіли, самі обрали собі то правительство» [7, с.63]. Щоб доказати хибність такого підходу, він аналізує природу і характер угоди 1654 р. [7, с.63], розмірковує і робить висновки, спираючись на міжнародне право, вміло користується міжнародно-правовою термінологією, доказуючи свою точку зору. «Держава наших предків, – зазначає він, – злучилася з московською державою «як рівний з рівним» і як «вільний з вільним», каже тогочасна формула, себто, дві окремі держави, цілком незалежні одна від другої щодо свого внутрішнього устрою, схотіли з'єднатися для досягнення певних міжнародних цілей» [7, с.63]. Підкреслюючи, що обидві держави на момент укладення договору були суверенними, він логічно задається питанням: як ця угода змінила положення сторін договору? Чи то ці дві держави зникли і почала існувати третя держава — наступниця цих двох? Розглядаючи складві поняття «спілка держав» М. Міхновський приходить до висновку, що саме таке утворення передбачалося Переяславською угодою 1654 р. Таким чином головний закид,

який роблять нам наші суперечники... ніби ми ніколи не склали держави і через те не маємо під собою історичної підстави, – зазначає М. Міхновський, – є не тільки впливом неуцтва й незнання ані історії, ані права» [7, с.64]. «Через увесь час свого історичного існування нація наша з найбільшими зусиллями пильнує вилитись у форму держави самостійної і незалежної», – заявляє він і ще раз наголошує, – «українська держава в тій формі, у якій вона сформована і уконститутована Хмельницьким, є справді державою з погляду межинаціонального права» [7, с.64]. Надавши змістовну аргументацію про збереження Україною свого суверенітету за Переяславською угодою, з посиланням на міжнародне право, автор підкреслює, що московські царі, нехтуючи правами України як незалежної держави, недотрималися міжнародного договору. «Через те, – наголошує правознавець, – «Единая неделимая Росия» для нас не існує! Для нас обов'язкова тільки держава московська, і всеросійський імператор має для нас менш ваги, ніж московський цар» [7, с.65].

Вся перша частина промови М. Міхновського являла собою аналіз Переяславського договору з точки зору міжнародного права. Автор аргументовано доказував, посилаючись на статті договору і спираючись на міжнародне право, що Україна за угодою зберігала свій повний суверенітет, бо «держави українська від спілки з московською виразно бажала тільки «протекції», а не «підданства» [7, с.65]. Автор дійшов висновку, що Україна має правові підстави вимагати повернення їй прав суверенної держави.

Другу частину своєї промови автор починає словами: «Але коли ми маємо досить правних підстав для повернення Переяславської конституції і визволення зрабованої волі, то чи так стоїть питання про фізичні і матеріальні засоби для досягнення нашої мети?» [7, с.66]. М. Міхновський у своїй промові висловлюється досить категорично відносно ідеалу майбутнього України: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ» [7, с.70]. Однак, що цікаво, як

«найблизшу мету» зазначає повернення «нам прав, визначених Переяславською конституцією 1654 р.». У цій промові М. Міхновського «виразно сформульовані ідеали українського самостійництва на радикалістських засадах, для яких характерними є безкомпромісність, рішучість, глибоке усвідомлення трагічності долі народу, позбавленого свого історичного шляху розвитку, державницьких засад, і прагнення поліпшити цю долю нагальними політичними засобами» [8, с.291].

Ця промова безумовно заслуговує на особливу повагу, оскільки вперше в новітній історії чітко і категорично було поставлене питання про незалежну Українську державу, викладені правові підстави прагнень самостійності української нації. Ця промова стала політичною платформою Революційної Української Партії, яка оформилася в Харкові 29 січня (11 лютого) 1900 р. Це була перша українська політична партія, і ця перша партія виступила на політичній арені Росії з ідеєю незалежності України. Її поява ознаменувала перехід від суто просвітницької діяльності українського руху, так би мовити, від культурологічного етапу, до політичного етапу національного розвитку.

Яскравим речником української ідеї в другому її варіанті – самостійна Україна в демократичній Російській федерації – був Михайло Грушевський. Це видатна постать в історії нашої держави, чия трагічна доля переплелася з долею України. Історичні події склалися таким чином, що М. Грушевський, будучи на чолі Центральної Ради, намагався реалізувати свій варіант української ідеї.

Слід зауважити, що ідея федералізму на початку ХХ ст. була дуже популярна. Федерація вважалася тією формою побудови держави, що, з одного боку, не заважає розвитку націй, а з другого гарантує спільне вирішення проблем. Міжнародники в поширенні такої форми держави бачили один зі способів збереження миру.

Варто зазначити, що українська політична думка дореволюційного періоду намагалася знайти компроміс між національними та ім-

перськими інтересами. Тому українські мислителі та суспільно-політичні діячі перспективи національного самовизначення здебільшого пов'язували з демократизацією та децентралізацією Росії. М. Міхновський – єдина яскрава постать дореволюційної Росії, яка рішуче виступала за повну незалежність і самостійність України як кінцеву мету, що є єдиною можливістю для розвитку нації.

Національна ідея в баченні більшості суспільно-політичних діячів полягала в культурному і політичному самоуправлінні України в межах співдружності рівноправних і вільних народів колишньої Російської імперії. У витоків саме таких поглядів стояв відомий український історик і суспільно-політичний діяч Михайло Драгоманов, який так сформулював власне розуміння моделі нової української держави: «Принцип сучасної всесвітньої цивілізації найбільш відповідні поступові: лібералізм в його найпослідовнішій формі, федералізм – в справах державних, демократизм – в справах соціальних з найтвердішою гарантією асоціацій в справах економічних, раціоналізм в справах письменництва, наукових». У своїй праці «Чудацькі думки про українську національну справу» він зазначав, «що сама по собі думка про національність ще не може довести людей до волі й правди для всіх і навіть не може дати ради для впорядкування навіть державних справ» [9, с.469]. Драгоманов, як справжній ліберал, вважав, що права українців будуть реалізовані завдяки встановленню загальних прав особи і вільних порядків державно-адміністративних. «...Ніде не бачу сили, ґрунту для політики державного відриву (сепаратизму) України від Росії, а, окрім того, бачу багато інтересів спільних між українцями і Росією» [9, с.540], – писав він. Як вірних союзників у справі децентралізації Росії називає «всі недержавні народи». «Реальні обставини життя тих народів, – продовжує він, – такі, що їм політика сепаратизму так же мало лічить, як і нам, і далеко ліпша політика федералізму» [9, с.543].

М. Грушевський, який «у критичному 1917-му став абсолютним втіленням україн-

ської національної і державницької ідеї» [10, с.18], був щирим прихильником федералізму. Він мріяв про самостійну Україну в демократичній федеративній Росії. Він був романтиком демократії, настільки, що, будучи видатним істориком, філософом, людиною виняткового інтелекту, мав ілюзорні надії стосовно можливості побудови самостійного і демократичного життя у рамках однієї Російської держави.

М. Грушевський у своїх численних працях звертався до історії України, піддавав аналізу історичні події, пов'язані з об'єднанням України і Росії. Теоретичні засади автономії України були розроблені і висвітлені М. Грушевським в багатьох статтях.

Цікаво те, що при всій, здавалося б, різниці поглядів щодо майбутнього України ідеолога незалежності М. Міхновського і федераліста М. Грушевського ми знайдемо насправді мету на найближче майбутнє, яка була однаковою для обох речників національної ідеї.

Звертаючись до робіт М. Грушевського, потрібно зауважити, що його теоретичні міркування щодо суверенітету мали, якщо можна так сказати, прикладний характер, оскільки до теоретичних сентенцій він звертався лише в контексті бажаного майбутнього України і лише в обсязі необхідному для пояснення своєї позиції. Це й зрозуміло, оскільки він був за фахом не правознавцем, а істориком, якому волею долі судилося стати втіленням державницької ідеї.

Аналізуючи історію існування України в межах Російської імперії і пропонуючи власне бачення форми держави, яка б дозволила якнайкраще розвинути нації, вчений безумовно виклав і певні погляди на суверенітет. Його думка є тим більше цікавою, оскільки він безпосередньо долучився до українського державотворення, коли після Лютневої революції очолив Українську Центральну Раду і намагався реалізувати своє бачення національної ідеї. За недовгий період існування Центральної Ради погляди М. Грушевського на майбутнє України під тиском обставин еволюціонували від федералізму до необхід-

ності повної незалежності України. Ідеаліст і романтик демократії, він намагався діяти згідно із своїми переконаннями і розраховував на таку ж поведінку з боку російських демократів. Як пишуть деякі історики, «...високоосвічені інтелігенти при владі вочевидь поклалися на європейський вишкіл своїх колег по демократичному блоку як на території України, так і в Петрограді. При цьому забувалося, що в наявності були ще й інші політичні сили, які в умовах наростаючої анархії та безладдя набували сили і популярності. Конституційні ілюзії та ультра демократичні методи боротьби з політичними опонентами виявилися передчасними» [8, с.320–321]. Та й «колеги» по демократичному табору з Російського уряду також неохоче, скоріше під тиском об'єктивних обставин, ніж власних демократичних переконань, йшли на поступки автономним прагненням Центральної Ради. Хоча більшовики ще після Лютневої революції проголосили «право націй на самовизначення», аж до «повного відокремлення», однак декларування цього принципу зовсім не означало бажання дотримуватися останнього. Справа в тому, що російські соціал-демократи на перше місце ставили інтереси боротьби трудового народу проти царизму, а національне питання вважали підпорядкованим класовим інтересам пролетаріату. А тому, декларуючи право націй на відокремлення від Росії з утворенням своїх національних держав, вважали недоречним його реалізувати у тих конкретно-історичних умовах, оскільки це заважало єдності пролетаріату імперії в боротьбі за владу. Українські ж політики щиро сприйняли цю демагогію, що відіграє свою трагічну роль і унеможливить вкупі з іншими труднощами реалізацію української мрії про самостійне життя.

М. Грушевський, як і М. Міхновський, звертався до витоків відносин України та Росії. М. Грушевський у статті «Переяславська умова України з Московією 1654 року» (1917 р.), описуючи цю історичну подію, зауважує, що цей «трактат» відрізнявся від тих «до яких ми привикли в теперішніх обставинах міжнарод-

ного чи державного життя», коли «конвенція нормує становище двох самостійних, незалежних держав, що входять в умову між собою...» [2, с.54]. «...Московське правительство, відповідно до прийнятих в московських кругах традицій, – пише автор, – в зносінах з новими підданими царя передусім силкувалося можливо піднести його престиж – прищепити їм (*козакам*. – *О.С.*) те, на чім стояв московський лад: поняття, що цар стоїть понад правом, що кожний акт його це ласка, пожалування, що в зносінах його з людьми, які піддаються йому, не може бути рівного з рівним». І продовжує: «В українську свідомість, виховану в порядках західноєвропейських, конституційних, такі поняття не містилися, і на сім ґрунті трохи не розбилася справа, коли московські послы не згодилися зложити іменем царя присягу Україні на заховання її прав, перше ніж військо присягне йому на послух і покору» [2, с.54]. Врешті-решт, московська сторона дала усну обіцянку іменем царським про збереження прав і вольностей і вмовили гетьмана і військо «зложити присягу цареві, відложивши на потім докладніше установлення відносин з Москвою – через козацьке посольство» [2, с.54]. Як бачимо, М. Грушевський хоча не заявляє так категорично, як це зробив М. Міхновський, що угода між Україною і Росією являла собою звичайний міжнародний договір рівного з рівним, але надає переконливе історичне пояснення того, чому цей трактат не мав самої такої форми. Далі в цій статті історик зазначає, що вже невдовзі, одразу після смерті Богдана Хмельницького, російський уряд почав вживати активних заходів для обмеження української державності [2, с.62]. Називає подальші дії Москви, щодо України невірною політикою в міжнародних справах і зрадливою тактикою її у внутрішніх відносинах [2, с.64].

Виклавши історичні умови укладення угоди, М. Грушевський переходить «до в'яснення юридичного, державно-правного характеру сеї умови і тих відносин, які уставлялися нею між Україною і Москвою» [2, с.65]. Вчений зазначає, що цим питанням цікавилися

багато істориків і юристів і вони погоджуються з тим, «що акти 1654 р. були умовою, договором між двома державами, що уставляв їх відносини на будуче» [2, с.65]. Сам дослідник повністю погоджувався з цією точкою зору. Він цитує знаного правознавця Нольде який вважав, що Малоросія від 1648 до 1654 року була державою (самостійною державою), і оскільки держава не завойована може бути прилучена до іншої держави тільки через договір, таким договором і є статті 1654 р. М. Грушевський зазначає, що козацька Україна в 1648–1654 рр. «дійсно була незалежною державою»; «вона фактично володіла всіма тими прикметами, які в цілості характеризують державу: територію, котру охоплює державна організація, людність, яка признає над собою певну владу, і владу, яка виконує свої розпорядження на сій території і над сею людністю. Людність сеї України не признавала над собою ніякої іншої влади, крім війська і устаненого ним гетьманського уряду. Се військо і його уряд ... фактично від 1648 року були незалежні, такими себе вважали, і московське правительствояко незалежних приймало їх під царську руку» [2, с.67]. У цих декількох рядках М. Грушевський дав визначення держави, яке формулюється в сучасних підручниках міжнародного права, і назвав внутрішній і зовнішній аспекти суверенітету. Історик констатує: «Переяславська умова уставляла відносини між двома незалежними державами» і була договором [2, с.68]. «Піддаючися «під високу руку» московського царя, Україна зрікалася своєї незалежності, – пише історик, – але заховувала виразні прикмети своєї державності, і під московською зверхністю, хотіла зостатися державою, тільки не суверенною, і признавалася сім московською стороною». І тут, як ми бачимо, М. Грушевський, розглядаючи окрему подію української історії, виклав свою точку зору на актуальне питання міжнародного права: можливість існування несuverенних держав, а із тим – поділу суверенітету.

Таким чином, М. Грушевський вважав, що Україна на момент укладення Переяславської

угоди була незалежною і самостійною державою та мала намір зберегти «ознаки своєї державності», хоча втрачала незалежність, оскільки переходила «під високу руку» московського царя». Тобто, після угоди, за думкою вченого, Україна залишається державою, але не суверенною, бо втрачала незалежність. Такий підхід до визначення поняття держави і розуміння суверенітету дуже важливе для нас, оскільки є ключем, якщо так можна сказати, до розуміння ідей М. Грушевського щодо майбутнього України. Справа в тому, що у тогочасній науці міжнародного права та права конституційного ще не сформулювалися чіткі теоретичні визначення форм держави, ці питання активно досліджувалися в цей період. На прикладі широких прав України, які вона мала зберегти, об'єднуючись за Переяславською угодою з Росією, стає зрозумілим бажання Грушевського побудувати Українську державу в межах демократичної Російської федерації.

Учений бажав відродити українську державу і вважав, що це можливо без відокремлення від Росії. Задля цієї мети М. Грушевський долучився до політичної діяльності. Ще після революції 1905 р., коли імператорська влада змушена була іти на поступки і скликала Державну думу, він намагався домогтися автономії України через українську громаду, що була представлена у першій Державній думі. За його участю була підготовлена декларація про автономію України, урочисте проголошення якої мало було відбутися в Думі. Але цього не сталося, оскільки її було розпущено. Надалі – зміна порядку обрання цього органу, згідно з яким української громади в Думі не було, фактично на ціле десятиліття припинився конституційний спосіб боротьби за самостійність в умовах імперії. «Ігри» в демократизацію Російської імперії швидко закінчились, суттєвих зрушень не відбулося ані в системі державного управління, ані в економічній сфері. Соціальне гноблення тісно переплітається з гнобленням національним. Самодержавство, сповідуючи принцип «поділяй і володарюй», цілеспрямовано насаджувало незгоду і ворожнечу між різними

народами, культивувало великодержавний шовінізм. Сповна це виявлялося в Україні. Українці, як і інші пригноблені нації, згідно з циркуляром Столипіна від 1910 р., вважалися чужородцями [11, с.7]. Але відсутність конституційних засобів боротьби за національні інтереси не означало відсутності її взагалі. Процес боротьби за національне відродження існує в інших формах: відбувається політична міжпартійна боротьба, наукова, видавнича і просвітницька діяльність. Перебіг подій XIX – початку XX ст., надто ж періоду першої світової війни, створили «критичну масу» для національного і соціального руху на Україні» [8, с.306]. У тих історичних умовах українці мали шанс побудувати власну державність. У підручниках з історії держави і права України період з 1917 по 1920 р. так і називають – Українська національна державність [11, с.49–132]. Тоді ця мрія залишилася нереалізованою повною мірою, самостійна держава проіснувала недовго, для цього було багато причин. Але ті часи є джерелом надзвичайного досвіду, який становить велику цінність для сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорошенко Д. Нариси історії України : в 2 т. / Д. Дорошенко. – Київ : Глобус, 1992. – Т. 2. – 249 с.
2. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – Київ : Т-во «Знання» України, 1991. – 240 с.
3. Полонська-Василенко Н. Історія України : у 2 т. Т. 2. Від середини XVII століття до 1923 року / Н. Полонська-Василенко. – Київ : Либідь, 1992. – 608 с.
4. Україна крізь віки : в 15 т. Т. 10. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. – Київ : Альтернативи, 1999. – 320 с.
5. Слюсаренко А. Г. Історія Української Конституції / А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. – Київ : Т-во «Знання» України, 1993. – 192 с.
6. Данильчук О. Ю. Українська Центральна Рада і традиції державно-територіаль-

ного устрою України: теоретико-правовий і практичний аспекти / О. Ю. Данильчук, А. С. Захарчук // Парламентська реформа: теорія та практика. – Київ : Парлам. вид-во, 2001. – С. 107–116.

7. Тисяча років української суспільно-політичної думки : у 9 т. – К. : Дніпро, 2001. – Т. 6 : 90-ті роки ХІХ – 20-ті роки ХХ ст. / упоряд., прим. Т. Гунчака, Р. Сольчаника. – 520 с.

8. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення / С. Грабовський, С. Ставрояні, Л. Шкляр. – Київ : Генеза, 1995. – 608 с.

9. Драгоманов М. П. Вибране («...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні») / М. П. Драгоманов ; упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р. С. Міщук ; прим. Р. С. Міщук, В. С. Шандри. – Київ : Либідь, 1991. – 688 с.

10. Українська державність у ХХ столітті: Історико-політологічний аналіз / О. Дергачов (кер. авт. кол.). – Київ : Політ. думка, 1996. – 448 с.

11. Історія держави і права України : підручник : у 2 т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина ; кол. авт.: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін. – Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2000. – Т. 2. – 580 с.

Сиваш О. М. Ідея суверенітету в моделях українського державотворення (початок ХХ ст.) / О. М. Сиваш // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 308–315 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_55.pdf

Розглянуто дві основні моделі відродження української державності, запропоновані українськими політичними діячами на початку ХХ століття: 1) концепція М. Міхновського, який виступав за відновлення суверенної незалежної держави; 2) позиція М. Грушевського, який був преверженцем ідеї федералізму.

Сиваш Е.М. Идея суверенитета в моделях украинской государственности (начало ХХ в.)

Рассмотрены две основные модели возрождения украинской государственности, предложенные украинскими политическими деятелями в начале ХХ столетия: 1) концепция Н. Михновского, который выступал за восстановление суверенного независимого государства; 2) позиция М. Грушевского, который был преверженцем идеи федерализма.

Sivash E.M. An idea of sovver eignty is in the models of the Ukrainian state system (beginning of ХХ century)

Two basic models of revival of the Ukrainian state system are considered. Ones offer by Ukrainian political figures in the beginning of 20st century: 1) conception of N. Mihnovscy, he was the defender of revival of independent nation-state; 2) position M. Grushevscy, he was the defender of idea of federalism.